

1 SKYRIUS

Paryžius

1792 metų rugsėjis

KARŠTIS GALIAUSIAI ATSLŪGO, PRASIDĖJO, PASAK PARYŽIEČIŲ, „le répit“. Atokvėpis. Šis žodis galėtų reikšti ir malonę, tačiau tą vasarą mieste jos buvo nedaug. Tik ne dabar, kai Revoliucijos aikštėje visiems laikams įtaisytas naujasis išradimas. Nuo altorių ir bažnyčių nuplėšti kryžiai, nuo moterų krūtinių nutraukti kryželiai sumesti į purvinus griovius, kuriais, jau nusidžiūsius raudonai, į Seną tekėjo nuotekos. Daugelyje viešų vietų kryžiaus ženklas pakeistas nauja šventa tautos ikona: giljotina.

Siauroje Kairiojo kranto gatvelėje buvo atverti visi saulės įkaitintų namų langai, tad gyventojai gana tiksliai gali pasakyti, kas dedasi gretimame bute ar name. Šįryt pora, gyvenanti rytiniame kampe, virš tavernos, ginčijasi – pliekiasi dėl pinigų, karščio ar sužiedėjusios duonos, kurios turėjo pakakti dar kelioms dienoms. Kitoje gatvės pusėje gyvenanti pora, paklausius iš jų miegamojo sklindančių garsų, atrodo, susitaikė po vakarykščio ginčo. O gatvėje šuo iš po rusvo kailio išsišovusiais šonkauliais dorėjo nuvirtą kaulą iš sultinio – buvo išsitempęs jį iš tavernos į gatvę ir dabar tupėdamas graužė, tikėdamasis iki paskutinio lašelio išlaižyti čiulpus.

– Nelemtas gyvuly, štai kur tu! – Pro duris ištapsėjo ponias Grok, tavernos savininko žmona, ir vožtelėjo šuniui šluota. Pasinaudojusi proga, kad gyvūnas laikinai apstulbo, ji pasilenkė ir čiupo kaulą storais, purvinais pirštais. Šuo, atsigavęs nuo smūgio, šoko ant moters, suleido dantis į skanėstą, kurio ji gviešėsi.

– Tu bevertis padare, nudirsiu tau kailį ir įmesiu į sultinį su tuo kaulu! Kąsnelis šviežios mėsytės tikrai nepakenks! – Ponia Grok spyrė gyvūnui, bet šis nesutiko paleisti vienintelio kąsnelio, į kurį per kelias dienas pavyko suleisti dantis.

Prie lango viršutiniame aukšte jaunas vyras, dar nesulaukęs nė trisdešimties, numetė plunksną ir klausėsi triukšmingo šurmulio gatvėje. Pasitrynęs akis atsiduso.

– Jau tuoj. Netrukus iš čia išsikraustysime.

– Žanai Liukai? – iš kitos durų pusės pašaukė žmona, jos balsas sklendė tarp pažįstamų ryto garsų – tarškantys indai ir verkiantis kūdikis. – Gal visgi suvalgysi pusryčius prieš išeidamas?

– Ateinu, Mari.

Teisininkas atsitraukė nuo stalo miegamojo kampe. Stodamas susuko popierius į ritinį ir įsikišo į krepšį. Dviem žingsniais perėjo kambarėlį, pasiėmė liemenę ir sudilusį švarką, kurį buvo paruošusi žmona. Apsivilkęs paprastu pilku kostiumu, apžiūrėjo savo atvaizdą suskilusiam veidrodyje. Ar čia žilas plaukas? Atsiduso ir pasilenkė arčiau. Po tokių metų nenuostabu, jei tamsiuose į uodegą suimtuose plaukuose driektųsi žilų sruogų. Iš veidrodžio žvelgė rudos akys, apsuptos plono voratinklio anksčiau nematytų raukšlelių, – sakytum, kas savaitę jų vis prisideda po vieną.

Kitame kambaryje, kuris atstojo virtuvę, valgomąjį ir svetainę, Mari stovėjo ant klubo laikydama vaiką. Tarpduryje pamąčiusi Žaną Liuką nusišypsojo.

– Gersi kavos?

– Ką?

Jis pasilenkęs pabučiavo abu: pirma žmoną, paskui sūnų.

Mari palenkė galvą, laisvąja ranka kilstelėjo kavinuką.

– Ak, taip. Kava. Mielai.

Žanas Liukas atsisėdo prie stalo priešais lėkštę – joje nuo vakar buvo likę juodos duonos ir kieto sūrio gabalėlis. Mari patiekė jam silpnos kavos, kol jis tvarkė popierius, kuriuos buvo palikęs paskleistus ant stalo. Ji buvo atvėrusi visus langus, bet oras jų bute viršutiniame aukšte vis dar užsistovėjęs ir slegiantis po kelis mėnesius trukusių karščių.

– Tu visą naktį blaškeisi ir varteisi. – Mari kitaip paėmė vaiką ir atsisėdo priešais vyrą prie stalelio. – Vėl blogai miegojai?

Jis nurijo kietos duonos kąsnį, linktelėjo. Lauke senė Grok vis dar staugė ant šuns, padaras viauktelėjo dar kartą gavęs šluota. Mari žvilgsnį nuo vyro nukreipė į atvirą langą, tada pakilo jo uždaryti.

– Ne, palik atidarytą. – Jis suėmė ją už rankos ir neleido pakilti nuo stalo.

– Kitą kartą, kai nuspręsi padirbėti vidury nakties, gal persikelk čia...

– Žinau. Man derėjo ateiti čia, kad nepažadindčiau tavęs ir Matjė. Atleisk. – Jis siurbtelėjo praskiestos kavos, o ji vėl atsisėdo. – Ar atleisi, kad mano prakeikta nemiga trukdo ir tau?

Ji primerkė akis, paėmė gabalėlį sūrio iš jo lėkštės, perlaužė ir suvalgė.

– Turbūt. Bet ji vis blogėja.

– Kas?

Ji palenkė galvą ant šono.

– Tavo prakeikta nemiga.

– Žinau, – atsakė jis. Jie sėdėjo vienas priešais kitą tylėdami. Žanas Liukas pusryčiavo, Mari sūpavo kūdikį. Po kelių minučių

jis atsirėmė alkūnėmis į stalą ir kostelėjo. – Manau, paimsiu našlės Puatjė bylą.

Glostydama vaiko žanduką Mari nuleido akis, ir Žanas Liukas laukė jos reakcijos. Kiek patylėjusi pasakė:

– Ar ji neišgali susimokėti?

Jis papurtė galvą – ne.

Mari pakėlė galvą, rudose akyse galėjai išvelgti pagarbą.

– Esi geras žmogus, Žanai Liukai Sen Klerai.

Tramdydamas šypseną, jis abiem rankom suėmė kavos puodelį. Mari palaikymas, kurio pastarosiomis dienomis taip reta, visada priversdavo jį nusišypsoti. Žanas Liukas žiūrėjo į ją: Mari glėbyje laikė jo vaiką ir nenuleido nuo jo akių.

– Vadinasi, mylima žmona, atleidai man, kad išplėšiau tave iš numylėto pietų krašto ir atvežiau kamuotis šioje ankštoje mansardoje.

– Atleidau? – Gražios jos akys išsiplėtė, blakstienos keliskart suvasnojo – dabar ji priminė merginą, kuri jį apkerėjo. Ji ir dabar dar labai įspūdinga. – Apie atleidimą nėra nė kalbos.

Mari šyptelėjo, ir jis nesusilaikė nepasilenkęs ir jos nepabučiavęs.

Jis atsivežė ją iš pietų Prancūzijos daugiau nei prieš metus, praėjus vos keliems mėnesiams po vestuvių. Jos tėvas turėjo nuolatinę, nors ir ne itin pajamingą teisininko praktiką prie pat Marselio, netoli nuo miestelio, kur Žano Liuko šeimai priklausė nedidelis žemės plotelis nuo Karaliaus Saulės, Liudviko XIV, laikų.

Sen Klerų šeima patogų namą mažame, bet derlingame žemės plotelyje išlaikė šimtus metų. Tik tėvui perėmus nuosavybę šeimos turtai drastiškai sumenko – tiesą pasakius, tai nutiko visame krašte, visoje Prancūzijoje. Teko parduoti beveik viską, pasiliko tik pusę akro žemės su viena melžiama karve ir kelio mis vištomis bei namą, kuriame gyveno našlys ir jo sūnus Žanas

Liukas. Tėvas šeimos žemę prarado ne dėl tinginystės. Senasis Klodas Sen Kleras buvo ištikimas šeimos paveldo prievaizdas. Tiesiog, kaip ir kiti, jis tapo sausrų ir dramatiškai susiklosčiusios finansinės situacijos auka. Šios dvi aplinkybės tarsi maras siaubė visą šalį valdant paskutiniam karaliui Burbonui, Karaliaus Saulės palikuonio palikuoniui, peikiamiausiam žmogui Prancūzijoje – Liudvikui XVI. Visgi Jo Didenybė tikrai negalėjo būti laikomas peikiamiausiu Prancūzijos monarchu – šis titulas atiteko Austrijoje gimusiai jo žmonai Marijai Antuanetei.

Kai atėjo metas Žanui Liukui galvoti apie savo ateitį, jis pasinaudojo tėvo patarimu ir pasirinko studijuoti teisę. Ko jam daugiau imtis? Žemės nebėra; ūkininkavimas pelno nebeneš, nebent esi didikas, iš valstiečių susirenkantis pelną ir nemokantis mokesčių. Motina mirė dar ankstyvoje vaikystėje, penkeriais metais vyresnė vienintelė sesuo būdama šešiolikos ištekėjo ir gyveno už vandenyno, Naujojo Pasaulio kolonijoje Santo Dominge. Iš jos sulaukė vos kelių laiškų, tad prieš pradėdamas teisės studijas Marselyje senstančiu tėvu daugiausia rūpinosi Žanas Liukas Sen Kleras.

Mokytis Žanui Liukui patiko, čia buvo daugiau pramogų ir galimybių nei atokiuose, ramiuose namuose. Su pagyrimu baigęs studijas Ekso-Marselio universitete ambicingas jaunas teisininkas ieškojo įdomesnio darbo nei tas, kuris laukė gimtojo miestelio magistrato kanceliarijoje. Jis padavė prašymą jaunesniojo teisininko vietai gauti gerą vardą turinčiame biure arčiau Marselio. Sutiko ir įsimylėjo Mari Žermen, dailią ir šmaikščią savo darbavio dukterį tankiomis tamsiomis garbanomis. Tai buvo netikėta, laimę atnešusi sėkmė.

Žanas Liukas dirbo naujame darbe, nuotaka laimingai įsikūrė patogiame name tėvo žemėse, kai Marselį pasiekė žinios, kad karalius Liudvikas ir karalienė Marija Antuanetė ištraukti iš pa-

auksuotų Versalio rūmų, pervežti į Paryžių ir prievarta apgyvendinti tarp savo žmonių. Žanas Liukas, karjeros laiptais kopiantis idealistas, kurio šeimos viltis kone išnaikino netikęs monarchas ir kuris su dideliu susidomėjimu sekė gimstančios respublikos Amerikos kolonijose kūrimą, kaip dauguma jaunų kraštiečių ilgėjosi persikelti į Paryžių. Jis neslėpė savo troškimo prisidėti prie tautos ir dėl laisvės paaukoti savo pasaulietinį patogumą, o jei būtina, netgi gyvybę. Argi nebūtų gėda, klausė jis Mari, gimti tokiu istorijos metu ir neįsipareigoti šlovingai laisvai tautai, sukilusiai dėl laisvės, lygybės, brolybės?

Matjė gimė po šešių mėnesių jiems persikėlus į Paryžių, ir Žanas Liukas jautė dėkingumą. Tas ilgas valandas, kol jis naujoje vyriausybės administracijoje dirbo jaunesniuoju teisininku, Mari jautėsi ne tokia vieniša su tamsiaplaukiu berniuku, kuris paveldėjo jos kavos spalvos akis ir ugningą temperamentą. Jie įsikūrė šioje dviejų kambarių mansardoje, nes tik tiek išgalėjo už kuklų vyriausybinių atlyginimų. Žiemą čia traukdavo, vasarą dusindavo karštis. Uošvis, įsiutęs, kad Žanas Liukas išvežė dukrą toli į šiaurę, atsisakė paremti juos pinigais. O kad jis pamatytų, kaip ji dabar gyvena, pagalvojo Žanas Liukas, apsižvalgęs po ankštą būstą. Jie, kilę iš pietų, iki praėjusių metų nežinojo, kokia žvarbi šiaurietiška žiema. Be to, pirmąkart gyvenime patyrė kitokią vasarą – be švelnaus jūros vėjelio ir kvėpiančių citrinmedžių pavėsio. Abiem šie metai buvo labai sunkūs.

Bet Mari, tebūnie ji palaiminta, niekada nesiskundė ir nepriekaištavo, kad teko persikelti iš patogių tėvo namų į šį triukšmingą purviną miestą. Jiems ne kartą teko rinktis, ką pirkti: maisto ar malkų. Taip, ji tvirta. Ir Žanas Liukas nujautė, iš kur ji semiasi jėgų. Visai kaip jis, Mari buvo idealistė, nors niekada nedrįso to pripažinti.

– Koks tamsta svarbus asmuo, šįryt važiuosi asmenine karieta.

Mari pakilusi nuo stalo žvelgė pro langelį, Matjė malėsi, o ji mėgino jį šnekinti.

Žanas Liukas suvalgė paskutinį kąsni rūpios duonos ir pabai-gė kavą.

– Gavro patikėjo man vieną savo bylą. Žino, kad nepriešta-rausiu, jei tik bus karieta.

– Kokia byla?

– Dar vieni rūmai. Šitie priklauso didikui, gyvenančiam... na, anksčiau gyvenusiam Karališkoje aikštėje. – Žanas Liukas susi-rinko popierius nuo stalo ir sukimšo į išsipūtusį *portefeuille*. – Ja-kobinai nori pasinaudoti namu.

Mari reikšmingai kilstelėjo antakius.

– Ir atsiuntė tau karietą. – Jam tikrai pasisėkė dėl darbo, net jei algos ir mažoka. Daugiau nei pusė Paryžiaus badavo, o jis kartais į darbą važiuodavo karieta.

Jo darbas buvo surašyti nuosavybę, paimtą iš turtingų šeimų, buvusį *ancien régime* turtą, dabar tokį pasenusį kaip pati senoji tvarka. Kasdienis perimto gėrio surašymas – gal ne toks įkve-piantis bei reikšmingas darbas, kokio Žanas Liukas tikėjosi, o ir paties vaidmuo kylant naujajai Prancūzijai gal nebuvo itin svar-bus – bent jau kol kas. Bet prieš kuriant naują šalį kas nors turi surasti tinkamą būdą išardyti senąją. Tad dabar toks jo darbas – tvarkyti atimtus turtus, kol valstybė nuspręs, ką su jais daryti. Turtus atimdavo, Žanas Liukas juos surašydavo, tačiau buvusius savininkus retai prisimindavo. Nebuvo noro apie juos galvoti.

– Kas nutiko tai šeimai? – Mari, kaip visada, buvo labai įžvalgi ir, rodos, sugebėdavo pasiekti giliausiai paslėptas jo mintis. Da-bar ji įsmeigė į jį savo nuoširdžias rudas akis, jai ant klubo pradė-jo verkti vaikas.

– Ką sakai? – perklausė Žanas Liukas ir truktelėjo švarko pa-lanką.

– Sakei, kad važiuoji į didiko namus Karališkoje aikštėje surinkti šeimos turto. Kas nutiko jo šeimai?

– Nelabai žinau. – Jis pamindžiukavo ir nuleido akis į popierius. – Kiek suprantu, jų ten jau nebėra. Gal kalėjime.

Laimė, didingus namus jis lankydavo tik tada, kai jų gyventojai jau būdavo iš ten ištempți ir sumesti į belanges Konsjeržeri, La Forso ar Karmelitų kalėjimuose. Girdėjo gandus – pranešdavo kalėjimuose besilankantys kolegos. Žanas Liukas įtarė, kad jei tektų pačiam patikrinti sąlygas kalėjime, pradėtų miegoti dar prasčiau. Bet priminė sau, kad geriau tokių neigiamų minčių neprisileisti. Verčiau prisiminti, kokį taurų darbą jie dirba, neša laisvę, lygybę, brolybę tautai, ilgai engtai netikusių Burbonų despotų ir beširdžių aristokratų.

Atsidusęs pasispaudė *portefeuille* po pažastimi ir per kambarį priėjo prie žmonos.

– Jau vėluoju.

– Visada galime... grįžti... supranti. – Dabar Mari jau vengė vyro žvilgsnio, šokdino vaiką ramindama. – Jei pasidarys per daug. Jei pasirodys ne taip, kaip tikėjaisi.

Žanas Liukas sustingo, nepatikliai žvelgė į žmoną; negi ji tikrai siūlo išvažiuoti iš Paryžiaus? Mesti revoliuciją?

– Tik noriu pasakyti... – mikčiojo ji. – Ta nemiga. Darbas. – Laisvąją ranka ji mostelėjo į ankštą kambarėlį. – Šis būstas.

Jis numetė popierius ant stalo ir žengė artyn, apkabino ją ir vaiką.

– Mari, nereikia. – Jis pernelyg pavargęs dabar ginčytis. Ne dabar. Atsiduso, nežinodamas, ką dar pridurti, ir tyliai tarė: – Žinau, nekenti šios mansardos.

– Ne vien mansardos nekenčiu.

– Ilgai šioje pozicijoje neužsibūsiu.

Ji kilstelėjo tamsius antakius.

– Taip jau sakei...

– Bet dabar tikrai. Netrukus kalbėsiu su Gavro. Paprašysiu prasmingesnio darbo, kur mano indėlis bus tikrai svarbus ir matysiu didesnę prasmę. – Jis nuleido galvą, balsas užlūžo. Mari veidas kiek sušvelnėjo, ji atsiduso. Po ilgos tylos Žanas Liukas giliai įkvėpė ir ištiesė pečius, tarsi stiprindamas save. – Nagi, Mari, negalime taip greitai pasiduoti. Laisvė yra palaiminimas. Bet kol galėsime ja džiaugtis, reikia ją užtikrinti, ir ta kova nėra lengva.

Vaikas vis garsiau verkė, ir Mari vėl sutelkė dėmesį į sūnų. Po kurio laiko tiesiog truktelėjo pečiais.

– Geriau jau eik. Karieta laukia.

Žanas Liukas pasilenkęs dar kartą apkabino ją ir vaiką. Ji pakėlė galvą. Jos veido jau seniai nebepuošė švelnus įdegis, bet ji vis dar kalbėjo daininga pietietiška šnekta. Ir rengėsi kaip pietietė – baltais lino drabužiais, ir gamino kaip pietietė, nors skųsdavosi, kad visame mieste nerasi stiklainiuko padoraus šafrano. Be jos Žanas Liukas savo gyvenimo neįsivaizdavo.

– Grįšiu vakarienės.

Jis išėjo, užtrenkė duris. Girdėjo, kaip likusi bute Mari čiūčiuoja kūdikį, ramina jį meilesniu nei švelniausia muzika balsu. Žanas Liukas akimirką klausėsi, paskui pamatė, kad jo rankos tuščios.

– Pampiršau.

Jis atidarė duris ir įlėkė į kambarį. Sūpuodama vaiką ant klubo, ji tvarkė indus po pusryčių.

– Tavo popieriai, – tarė palingavusi galva, buvo jau pripratusi prie jo užmaršumo.

– Ir dar šitas. – Jis šoko prie jos ir pabučiavo į lūpas. – Taip, tikrai niekaip negalėjau taip išeiti. – Jo rūpestis ir įtampa slopo, kai jis dar kartą ją pabučiavo, kai pajuto, kad jos kūnas jo glėbyje ne toks įsitempęs. Ji leidosi bučiuojama.

– Gaila, kad vėluoju, kitaip..

Jo rankos nuslydo žemyn minkštu žmonos kūnu, pridengtu krakmolytu medvilnės sijonu. Ji trinktelėjo jam ranka.

– Eik, tu, palaidūne, kol pati neįsėdau į tą karietą ir neišvažia-
vau iš šito dvokiančio miesto.